

Interne herstelbemiddeling in De Patio - Een verhaal uit de forensische jeugdpsychiatrie

Geert Taghon, coördinator De Patio

Identiteitskaart voorziening

Naam	De Patio
Locatie	Kortrijk
Website	www.depatio.be
Sector	Forensische jeugdpsychiatrie, geestelijke gezondheidszorg

Doelgroep

Doelgroep: Jongeren met een psychiatrische problematiek die onder toezicht staan van de jeugdrechter. (Het artikel handelt over de residentiële afdeling.)

Korte beschrijving van de werking

De Patio is een gesloten afdeling voor forensische kinder- en jeugdpsychiatrie (For-K). De Patio omvat een residentiële afdeling (verblijf), 2 crisisbedden en een outreach- team (ambulant).

De Patio biedt psychotherapeutische hulp aan adolescenten tussen 12 en 18 jaar die onder toezicht van de jeugdrechter staan én een psychiatrische problematiek hebben. Binnen de residentiële werking kunnen er 7 adolescenten (jongens) met een MOF-statuuat ('als misdrijf omschreven feit') opgenomen worden. Daarnaast is er één plaats voorzien voor heropname van maximaal 2 weken. Outreaching omvat zowel een diagnostisch als een begeleidingsluik. Een hulpverlener van De Patio gaat hierbij ook naar de instelling waar de jongere verblijft of naar de jongere thuis. De crisisbedden (For-K in K) bieden mogelijkheid tot opvang voor adolescenten die zich in een crisissituatie bevinden en dit voor een periode van 2 weken.

Typisch voor deze voorziening

Kinder- en jeugdpsychiatrische expertise, diagnostiek en behandeling, zorg op maat, trajectadvies

1. Hoe is het ontstaan?

De idee om te werken rond interne herstelbemiddeling (IHB) is ontstaan nadat er op onze afdeling (de Patio) veel fysieke agressie had plaatsgevonden en hierbij duidelijk werd dat jongeren dit als 'normaal' beschouwden. Uiteraard werd van de jongeren verwacht dat ze een bijdrage leverden in het herstel van de materiële schade als onderdeel van hun sanctie. Toch bleef het gevoel dat er met deze situaties meer kon gebeuren en ze zelfs konden ingezet worden in een leerproces voor de jongeren. Zo wilden we ook voorkomen dat relaties tussen de jongeren onderling of met de medewerkers verzuurden omwille van het agressie-gebeuren. Met een doelgroep die weinig kan mentaliseren en weinig 'taal' heeft, was dit een hele uitdaging. Agressie is een van de manieren die deze jongeren hebben aangeleerd om te communiceren met de mensen rondom hen.

2. Hoe gingen we te werk?

Niet (alleen)praten maar (vooral) doen

Als jongeren geen taal hebben, moeten we hun taal geven. Een herstelgesprek is vaak te hoog gegrepen. Interne herstelbemiddeling is binnen De Patio in de eerste plaats sterk gericht op 'doen' en niet zozeer op 'praten'. Herstel is een actie en tijdens dit handelen kunnen er woorden worden gegeven aan wat er wordt gedaan. Daardoor leren de jongeren geleidelijk aan om hun daden om te zetten in woorden. In een verder stadium kan herstel gericht zijn op gesprekken.

Jason is een jongen met een verstoorde persoonlijkheidsontwikkeling. Wanneer Jason iets niet begrijpt of het gevoel heeft dat hem onrecht wordt aangedaan, dan raakt hij gefrustreerd en verliest hij de controle over zichzelf. Dit heeft meestal tot gevolg dat Jason zeer destructief is tegenover materiaal. De voorbije week heeft hij met een stoel de muur van zijn kamer bewerkt. Hierbij is het behang sterk beschadigd en zijn er diepe putten in de muur.

De herstelopdracht van Jason is om samen met de ergotherapeut de putten te herstellen en opnieuw een deeltje van zijn muur te behangen en te schilderen. Jason volgde voor zijn opname de richting schilderen en decoratie en is enthousiast om mee te helpen. Tijdens de herstelbeweging geeft Jason te kennen dat hij het moeilijk heeft om zijn kwaadheid te bedwingen als men niet 'eerlijk' is tegen hem. Het herstellen van de muur gebeurt in verschillende fases en is telkens een moment waar op een ongedwongen manier gepraat wordt rond de kwaadheid van Jason.

Het is een zoektocht om telkens de juiste vorm van herstel te vinden die past bij de jongere. De 'doe'-opdrachten vragen veel creativiteit van de teamleden. Dit zoeken is belangrijk omdat we ons willen richten op een 'herstel op maat'. We willen niet vervallen in steeds dezelfde standaardopdrachten, zoals een kaartje of een tekening maken, maar de jongere uitdagen om van zijn herstel een positief moment te maken. Daarom laten we de herstelopdrachten zo goed mogelijk aansluiten bij de interesses van de jongeren. De jongeren worden aangesproken op wat ze goed kunnen of graag doen, zodat ze bereid zijn om een positieve prestatie te leveren. Door hun positieve inzet in de groep worden ze ook anders gepercipieerd en dit draagt bij tot het herstellen van de relatie. Ook het samen uitvoeren van het herstel heeft een positief effect op de relatie en op het team. Dit kan ook bijdragen tot een positiever zelfbeeld. Ze zijn niet meer alleen brokkenmakers, maar ook goede tekenaars, goede techniekers of prima taartenbakers ... Dit kan ook hun positie in de groep ten goede komen.

Als ervoor werd gekozen om iets individueels te maken, zoals een schilderij of tekening, laten we de jongere zelf zijn werk afgeven aan het slachtoffer. Het persoonlijk afgeven van de herstelopdracht is een moment van verbinding tussen dader en slachtoffer.

3. Waarom is het werken aan herstel zo belangrijk?

3.1 Wetenschappelijke evidentie

Het creëren van een positief leefklimaat bevordert een gunstige ontwikkeling van de jongeren. Hiervoor vinden we heel wat wetenschappelijke ondersteuning.

Onderzoek in Engelse gevangenissen bracht aan het licht dat herstelgericht werken kan bijdragen tot het vergroten van de veiligheid en zo onrechtstreeks een positief effect heeft op de groep waarin de daders verbleven. Ook een goede ondersteuning van de pedagogische medewerker in de leefgroep is cruciaal voor het leefklimaat.

Uit Nederlands onderzoek blijkt dat de kwaliteit van het leefklimaat een belangrijke invloed heeft op de ontwikkeling van jongeren. Een positief leefklimaat kan bijdragen tot de stabilisatie van een persoonlijkheidsproblematiek en zorgt voor minder agressie. Daarenboven heeft het invloed op de ontwikkeling van een interne *locus of control* (beheersingsoriëntatie, verantwoordelijkheid nemen voor je eigen daden), de behandelmotivatie en de groei van empathie en geweten. Ze verminderen eveneens de criminele denkwereld en problematische denkpatronen.¹ Dezelfde auteurs vermelden ook dat een zorgzame, op samenwerking en verantwoordelijkheid gerichte aanpak, in combinatie met een goede nazorg, de kansen op re-integratie en recidivevermindering vergroot.

Vanuit de systeemtheorie weten we dan weer dat gedrag van jongeren in de leefgroep en het professioneel handelen van begeleiders en leidinggevenden met elkaar een dynamisch systeem vormen.² Hierbij kunnen we veronderstellen dat het werken aan interne herstelbemiddeling een positieve invloed kan hebben op dit dynamisch systeem.

Kortom: herstelbemiddeling bevordert een positief groepsklimaat en de kwaliteit van het leefklimaat heeft een belangrijke invloed op de ontwikkeling van de jongeren.

3.2 Meerwaarde van herstel, bekeken vanuit verschillende perspectieven

De motivatie om te werken aan herstel is sterk afhankelijk van het perspectief van waaruit men naar herstel kijkt. Er zijn drie belangrijke perspectieven:

- *Een organisatorisch perspectief:* Het is voor een teamlid van belang om gehoord te worden en zich gesteund te voelen. Voor de jongere is het een manier om het opnieuw 'goed' te maken en zich weer aan te passen aan de verwachtingen van de groep/voorziening. In dit kader is het noodzakelijk om alle betrokkenen te betrekken in het herstel.
- *Een pedagogisch perspectief:* Het is belangrijk de jongere te laten ervaren dat conflicten op een andere manier kunnen opgelost worden dan door te sanctioneren of door zelf agressief te reageren. Het is met andere woorden een belangrijk leermoment. We vermeldden hoger al dat we ook trachten

1 Van der Helm, van Genabeek, Stams & van der Laan, 2011; Groeneweg, van der Helm & Stams, 2012.

2 Patterson & Bank, 1989; Gravine & Patterson, 2006.

taal te geven aan het conflict en aan de conflictoplossing. Hierdoor leren jongeren hun gevoelens en gedachten verwoorden, inzicht krijgen in de gevolgen voor anderen en in de gevoelens van anderen. Interne herstelbemiddeling heeft ook een signaalfunctie. Het geeft het signaal dat de hulpverleners agressie ernstig nemen en verhoogt op die manier het gevoel van veiligheid.

- *Een victimologisch perspectief:* Vanuit het victimologisch perspectief plaatsen we het slachtoffer centraal. Door herstel te aanvaarden geeft de begeleider enerzijds het signaal aan de dader dat hij deze niet verwerpt, maar ervaart hij ook een genoegdoening als hij merkt dat de dader een herstelbeweging maakt. De investering doen primeert hier en is betekenisvol voor de relatie. Beide partijen geven tenslotte het signaal aan elkaar 'jij bent oké en ik wil opnieuw met jou samenwerken'.

Pas als men rekening houdt met deze drie perspectieven heeft herstel naar onze mening een grote kans op slagen.

4. Voor welke incidenten?

We ervaren dat we, specifiek voor onze doelgroep, goed moeten omschrijven wanneer we aan interne herstelbemiddeling doen. Dit is vaak een evenwichtsoefening. Herstel moet niet enkel gebeuren wanneer materiële zaken werden stukgemaakt of mensen fysiek werden aangevallen, maar ook bij verbale bedreigingen of verwijten, kortom wanneer de relatie in die mate werd aangetast dat ze hersteld moet worden. We stelden ons de vraag waar je de grens legt als het gaat om verbale agressie. Voorlopig hanteren wij het principe dat herstel plaatsvindt indien de verbale agressie bestond uit het bedreigen van anderen en/of er sprake was van zeer kwetsende, persoonlijke verwijten.

Tot op heden leidde deze afbakening tot haalbare en geslaagde momenten van herstel binnen onze werking.

5. Een goede implementatie vraagt een ommekeer in onze manier van denken.

Interne herstelbemiddeling in de dagdagelijkse praktijk is niet evident en vraagt heel wat inspanningen van zowel de leidinggevende, het team als de jongeren. Na een agressie-incident, en zeker bij 'fysieke agressie', is de eerste reactie bij heel wat begeleiders er dikwijls één van 'schuld en boete'. Begeleiders verwachten dat de jongere zijn herstel ervaart als een straf en zich schuldig voelt. Dit ligt deels aan onze eeuwenoude strafcultuur waarbij men ervan uitgaat dat de jongere tot inkeer en inzicht kan worden gebracht door leedtoevoeging. We weten al langer dat dit niet altijd werkt en dat straffen schadelijk kunnen zijn voor de relatie.

Daarom is het belangrijk dat naast de straf (die belangrijk blijft om de grenzen te markeren), ruimte wordt gecreëerd voor echt herstel. Dit herstel mag dan geen 'vermomde' sanctie zijn met elementen van leedtoevoeging. Echt herstel wordt gedragen door alle betrokkenen (slachtoffer en dader) en geeft de dader zijn verantwoordelijkheid terug. Als de jongere hier plezier aan beleeft, is dit een meerwaarde, maar het is natuurlijk geen vereiste. We streven er wel naar dat de dader en het slachtoffer met een voldaan en tevreden gevoel kunnen terugkijken naar de inspanningen die werden geleverd.

Het is van groot belang dat de begeleider erin slaagt om herstel te zien als een mogelijkheid om de relatie te herstellen en ook begrijpt dat de jongere hierbij een positief gevoel mag hebben. Deze gedachte houdt immers in dat het team het de jongere gunt om te genieten van zijn herstel.

Hier ligt een belangrijke taak bij de leidinggevende om telkens weer uit te leggen waar het om draait bij herstelgericht werken en om alle teamleden op één lijn te krijgen.

Tijdens het spelen met de voetbaltafel in de leefgroep maakt Gino zich plots kwaad omdat Glenn luidruchtig lacht als hij scoort. Gino zegt dat Glenn 'niet te veel moet opscheppen'. Glenn blijft lachen waarop Gino de voetbaltafel hardhandig opheft en laat neervallen. Sofie, de groepsleidster spreekt Gino aan en maant hem aan om rustig te blijven. Daarnaast vraagt ze ook aan Glenn om te stoppen met lachen. Gino richt zijn kwaadheid naar Sofie en verwijt haar: "Bitch, jij kiest altijd voor hem!" Hierop komt Gino dichterbij en neemt een dreigende houding aan. Hij balt zijn vuisten en zet grote ogen op. Sofie krijgt assistentie van haar collega, maar Gino hoort de boodschappen niet. Hij wordt naar zijn kamer gestuurd en duwt tafels en stoelen omver. Op zijn kamer hoort men al vlug voorwerpen rondvliegen en geklop. Wanneer Sofie aanklopt roept Gino: "Laat mij met rust!" Er valt een stilte en Gino krijgt te horen dat Sofie na 10 minuten nog eens zal langskomen.

In het gesprek volgend op het incident ligt Gino in foetushouding op zijn bed. Sofie vertelt kort dat ze begrip heeft voor Gino's boosheid, ze benoemt welk gedrag ze zag en welk gedrag er niet kan binnen de afdeling. Ze gaat vooral in op het bedreigen van Sofie en het stukmaken van materiaal (wasmand). Gino blijft in foetushouding liggen en kijkt niet op.

"Hoe gaan we hier nu verder mee om?" vraagt Sofie.

"Ik zal een herstel moeten maken, zeker?" antwoordt Gino van onder zijn hoofdkussen.

Sofie beaamt dit en vraagt tevens aan Gino op welke manier hij dit zou kunnen doen. Gino schudt zijn schouders op en neer. Sofie vraagt of Gino weet wat er zou gebeuren als hij op straat iets stuk zou maken.

"Dan moet ik betalen en komt de jeugdrechter", aldus Gino.

Uiteindelijk zegt Gino dat hij de wasmand zal betalen. Sofie vindt het een goed voorstel, maar wil ook de aandacht vestigen op het herstel van de relatie. Dit is minder evident. Sofie praat met hem over het gevoel dat ervaren wordt wanneer iemand een dreigende houding aanneemt. Ze vraagt of hij zelf al eens is bedreigd.

Gino zegt stil: "Op school."

Wanneer Sofie verder wil vragen, rolt Gino zich opnieuw sterker in foetushouding.

Ze vraagt of hij al eens heeft moeten herstellen en of hij iemand kent die al eens een herstelopdracht heeft moeten maken. Gino zucht. Sofie geeft te kennen dat het niet gemakkelijk is om over je gevoelens te praten, zeker als je kwaad bent geweest. Gino kijkt op. Sofie vertelt dat heel wat kinderen ook herstellen als ze thuis eens kwaad zijn geweest, door bijvoorbeeld sorry te zeggen. Toch is 'sorry' niet altijd voldoende als het erg is geweest, zoals bij fysiek geweld of wanneer iemand bedreigd werd. Gino zegt dat Glenn al eens de gang heeft geschilderd, omdat hij uit kwaadheid de muur van de gang had beschreven met stift.

Sofie vertelt dat ze weer goed wil kunnen samenwerken met hem. Net als bij een gebroken vaas moeten de gebroken stukken opnieuw gelijmd worden. Dit lijmen is de herstelopdracht. Gino stelt voor om een tekening te maken en vraagt kleur stiften. Gezien Gino goed kan tekenen en graag kleurt, lijkt dit voor iedereen een evidente keuze. Het feit dat Gino deze opdracht met enig plezier zal maken en het hem niet zoveel moeite zal kosten, lijkt de herstelfase te bevorderen. Gino voelt dat hij tijdens het herstel ook positieve gevoelens mag ervaren en de relatie opnieuw een positief tintje kan krijgen. De volgende uren werkt Gino aan zijn herstelopdracht. Uiteindelijk schenkt hij Sofie een tekening van enkele vuurspuwende draken. Sofie neemt de tekening in ontvangst en bedankt Gino voor het mooie werk. Hierop draait Gino zijn hoofd weg en kijkt naar de grond. De volgende uren is Gino opvallend vriendelijk en opgewekt.

6. Tot slot

Interne herstelbemiddeling is een manier om de afstand te overbruggen die is ontstaan door een agressie-incident en om de relatie te herstellen door een moment van verbondenheid. Via interne herstelbemiddeling wil de hulpverlener de dialoog herstellen tussen dader en slachtoffer. De nadruk ligt op het herstellen van de immateriële schade, zijnde de relatie. Dit kan parallel lopen aan de sanctie die de jongere kreeg omwille van de (fysieke) agressie.

Door een herstelbeweging te maken geven zowel de jongere als de begeleider te kennen dat ze het haalbaar zien om opnieuw samen te werken. Het herstel is geslaagd als beide partijen weer met elkaar op een constructieve manier communiceren (= relatieherstel) en als het slachtoffer de opdracht als 'schade herstellend' ervaart.

Met deze interne herstelbemiddeling probeert de hulpverlener ook een verder liggend doel te bereiken, namelijk het reflectief vermogen van de jongere vergroten en gedragsverandering te weegbrengen.

Na een agressie-incident staan we stil bij de gevoelens van elke partij en gaan we op zoek naar de betekenis van dit gedrag. Zo plaatsen we agressie in een ruimere context. Door herstel te installeren en de jongere telkens de boodschap te geven dat we in hem blijven geloven en door samen te werken met hem, creëren we een hefboom in de begeleiding van de jongere. De jongere krijgt te horen dat hij niet wordt buitengezet omwille van zijn agressie, maar dat wij juist geloven dat we de agressie kunnen overstijgen door met hem te blijven werken. We ervaren als team dat jongeren die zich agressief gedragen na een tijdje hun agressie gaan reguleren. Hoewel dit een grote draagkracht vraagt van het team, zorgt het tegelijkertijd voor heel wat zuurstof. We merken na verloop van tijd dat het agressief gedrag van de jongere afneemt, net doordat we hem niet verwerpen. Deze 'zorgdragende begrenzing' is onze basishouding.

Verdere verdieping van deze IHB is wat ons betreft aangewezen. Ook het zoeken naar mensen en organisaties die met dit concept aan de slag gaan is een uitdaging voor de toekomst, want dat maakt het mogelijk om onderling ervaringen en kennis uit te wisselen wat de gedachte van IHB enkel ten goede kan komen.

Bronnen:

Kunneman, H. *Jürgen Habermas: Kritisch kampioen van het Verlichtingsdenken*. Delft 2009. Lezing Universiteit voor Humanistiek, Utrecht. <http://collegerama.tudelft.nl/Mediasite/Play/68c4d85162764de3aaf6bef2329eded>.

Sameroff, A. (2009). *The transactional model of development: How children and contexts shape each other*. Washington, DC: American Psychological Association.

Training TOPPM: Forensisch Centrum Teylingereind en de Hogeschool Leiden. De training is in samenwerkingsverband voor en door medewerkers van Teylingereind ontwikkeld. Meer info terug te vinden op de website www.topleefklimaat.nl.

Van der Helm, P. (2011). Promotieonderzoek: *First do no Harm: Living group climate in secure juvenile correctional institutions*. SWP: Vrije Universiteit Amsterdam.

Van der Helm, G.H.P. & Stams, G.J.J. M. (2012). Conflict and Coping by Clients and Group Workers in Secure Residential Facilities. Artikel verschenen in: Oei, K. & Groenhuizen, M., *Progression in Forensic Psychiatry: About Boundaries*. Amsterdam: Kluwer.

Van der Helm, G.H.P. & Stams, G.J.J. M. *De invloed van het orthopedagogisch klimaat in de residentiële justitiële jeugdzorg: recidivevermindering door opvoeding, behandeling en scholing uit*.
<http://www.hsleiden.nl/aems/lectoraatResidentieleJeugdzorg/Leefklimaat.pdf>

Van Der Helm, G.H.P. , Boekee, I., Stams, G.J.J.M., & Van der Laan, P.H. (2011). Fear is the key. Keeping the delicate balance between flexibility and control in a Dutch youth prison. *Journal of Children's Services*, 4, 248-263.

Wolthuis, A. & Vandenbroucke, M. (2009). *Schade herstellen tijdens jeugddetentie. Een evaluatieonderzoek naar herstelgericht werken in Forensisch Centrum Teylingereind*. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.